

Põhimõtted

1. Igaühel on oma vaatenurk, oma lugu.
2. Meie mõtted mõjutavad meie tundeid, mis omakorda mõjutab meie käitumist.
3. Kõik, mis me ütleme ja teeme, mõjutab teisi meie ümber.
4. Kui meie vajadused on kaetud, siis me toimime kõige paremini.
5. Need, kes sündmustest enim mõjutatud, on ka inimesed, kes suudavad leida parima viisi edasiminemiseks.

Emotsioonide kaart

õnnelik	sõnatu
hoitud	imestunud
kuri	hirmul
kurb	üksik
rõõmus	ettevaatlik
nukker	ebamugav
häbelik	häbi
enesekindel	piinlik
lootusetu	segaduses
väsinud	uhke
vihane	rahulolev
üllatunud	hoitud

Vajaduste kaart

empaatia	julgustamine
usaldus	positiivsus
truudus	humor
sõprus	aktsepteeri-
turvalisus	mine
kannatlikkus	lahkus
kaastunne	soojus
austus	toetus
arvestamine	mõistmine
ausus	armastus
tänuikkus	lahkus

Küsimuste kaart 1

1. Mis juhtus?
2. Mida sa enne juhtunut mõtlesid? Mida sa siis tundsid?
 - 2.1 Mida sa juhtunu ajal mõtlesid? Kuidas sa end tundsid?
 - 2.2. Millised mõtteid juhtunu sinus praegu tekitab? Milliseid tundeid see praegu tekitab?
3. Kuidas olid teie suhted enne sündmust ja millised on need nüüd?

Küsimuste kaart 2

4. Keda ja kuidas on antud olukord mõjutanud?
5. Mida sa vajad, et sellest olukorrast edasi liikuda?
 - 5.1. Mida saad ise teha nende vajaduse täitmiseks?
 - 5.2. Mis peaks juhtuma, et need vajadused täituksid?
 - 5.3. Milles saate omavahel kokku leppida nende vajaduste täitmiseks?

OLUKORD

Kaks klassiõde
vaidlemas
pinali disaini pärast

Koht: Kool

OLUKORD

Üks töötaja paneb endale märtsis kolm kuud ette puhkuse aja. Juuni alguses otsustab aga teine töökaaslane, kes on kahe lapse vanem ise samal ajal puhkuse võtta. Korraga mõlemad puhata ei saa ning kumbki ei ole nõus oma puhkuse aega muutma. Tekib konflikt.

Koht: töö

OLUKORD

16a tüdruk ei lähe muusikakooli, kuna kardab solfedžo tundi, sest õpetaja oli eelmine kord teda kahe õpilase juuresolekul noominud kodutöö mittetegemise pärast.

Koht: Kool

OLUKORD

11a poiss ei soovi osaleda koolis lauluvõistlusel, sest eelmisel korral läksid tal sõnad meelest ning klassikaaslased naersid selle peale.

Koht: Kool (algklass)

OLUKORD

Neli 13a sõbrannat läksid omavahel tülli, sest üks sõbranna rääkis teisest tüdrukust taga.

Koht: kool

OLUKORD

12.a poiss lõi eakaaslast pargis.

Koht: kool

OLUKORD

15.a kaksikutest vennad käisid koos naabrimehelt bensiini varastmas.

Koht: kool

OLUKORD

14a tüdruk saadab oma 14a peikale endast pesus pildi. Nad käivad samas klassis, poiss saadab selle klassivendadele edasi. Tüdruk on kurb ja vihane.

Koht: kool

OLUKORD

13-15 aastased noored
mängivad koos
jalgpalli. Üks poistest
lööb suures
mänguhoos teist poissi
ning nad lähevad
kaklema.

Koht: mänguväljak

OLUKORD

16a tüdruk käib
kergejõustiku trennis,
kus treener tema peale
pidevalt karjub, seal
hulgas ütleb inetuid
sõnu. Tüdruk läheb koju
ning ei soovi enam
trenni tagasi minna.

Koht: trenn

OLUKORD

13a poiss lööb koolis
15 a poissi.

Koht: kool

OLUKORD

14a tüdruk võtab ära
teise 14 a tüdruku
raamatu ning rebib
selle tükkideks.
Tüdrukud teineteist ei
tunne.

Koht: park

OLUKORD

Töötaja jääb tihti ületunde
tegema, kuna ülemus seda
palub. Nüüd on töötaja
väsinud ja soovib
tavapärase graafikuga
tööd edasi teha, kuid
ülemus solvub ja
karistuseks annab talle
hoopis vähem töötunde.

Koht: töö

OLUKORD

13. a. tüdruk tuleb
uude kooli ning kogeb
klassikaaslaste poolt
tõrjumist ehk ükski
klassikaaslane ei räägi
temaga juba neli
nädalat.

Koht: kool

OLUKORD

Koolivaheajal sodisid
viis 12-13. a noort
erinevaid hooneid, sh
kohalikku linnavalitsust
ja bussipeatust.
Kogukonnaliikmed on
pahased.

Koht: Jõgeva linn

OLUKORD

16. a poiss väldib kehalise kasvatus tundi, sest tal on halb kogemus kehalise kasvatus tundidest eelneva õpetajaga. Päevadel, mil tunniplaanis on kehaline kasvatus, on jäänud poiss kooli ilmunuta.

Koht: kool

OLUKORD

Kaks 9. a poissi võtsid luba küsimata noortekeskuse eest klassiõe tõukeratta kasutamiseks ning lõhkused selle ära. Klassiõde on kurb ja solvunud.

Koht: noortekeskus

OLUKORD

7ndike klassis on tekkinud olukord, kus levitatakse kuulujutte, toimub palju tagarääkimist. Muidu varasemalt kokkuhoidev klass on lõhestunud ning mitu õpilast mõtleb klassi/kooli vahetamise peale.

Koht: kool

OLUKORD

Naine läheb elukaaslasega konflikti, kuna ta tunneb, et ainult tema koristab kodus.

Koht: kodu

OLUKORD

16a poiss läheb oma vanematega konflikti, kuna ta tahab üritusele minna, kuid vanemad ei luba, sest tal on hinded halvemaks läinud

Koht: kodu

OLUKORD

15a tüdruk tuleb peolt joogisena ja vanemad ootavad teda muretsevalt kodus, (kuna tüdruk neile endast õhtu jooksul märku andnud). Tekib konflikt

Koht: kodu

OLUKORD

Vanemad saavad teada et 13a noor on kooli tundidest puudunud, aga noor ei taha kooli minna, kuna teda seal kiusatakse.

Koht: kodu

OLUKORD

Vanemad üritavad aidata 14 aastast koolitööga, kuid ta ei saa aru, mida tegema peab. Vanemad on väsinud ja hakkavad küsima, kuidas ta aru ei saa, mille peale noor hakkab nutma ning ei soovi enam koolitöö tegemisega jätkata.
Koht: kodu

OLUKORD

Kaks kolleegi räägivad kolmandast kolleegist taga ja kolmas kolleeg kuuleb seda pealt ning karjub teisele kahele kolleegile, et nad on nõmedad.

Koht: töö

OLUKORD

Ühe kolleegi vahetus lõpeb kell 18.00 ning ta pidi 18.30 jõudma teatrisse. Töökaaslane, kes vahetuse pidi üle võtma jõudis tund aega hiljem ehk 19.00 ning ta isegi ei vabandanud teise kolleegi ees. Tekkis konflikt.

Koht: töö

OLUKORD

Tööl on kolleeg, kes läheb pidevalt töölt varem ära ja tuleb hiljem tööle. Töökaaslased on olnud mõistvad, aga tunnevad ebavõrdsust, sest tajuvad, et ülemus teeb ühele kolleegile pidevalt erandeid ning teised peavad sel ajal topelt tööd tegema. Süveneb rahulolematus.

Koht: töö

OLUKORD

Tööl on kolleeg, kes pidevalt sööb luba küsimata teiste kaasa toodud toitu ühisest külmkapist. Kolleegid on sõbralikult vihjanud, et see pole okei, aga kolleeg ei saa aru ja vastab muheledes "tunnen end tööl nagu oleks kodus" ja jätkab tegevust.

Koht: töö

OLUKORD

13a poiss jõuab purjus peaga koju. Vanem on ülivihane, kaotab enesevalitsuse ning tutistab poissi. Palub pärast seda vabandust, kuid nüüd on poiss väga solvunud.

Koht: kodu

OLUKORD

13 a vend soovib 16a õega mängida, kuid õde ei viitsi. Vend saab vihaseks ning lükkab suurest vihast õde, kes kukub laua ääre vastu ning saab väga haiget.

Koht: kodu

OLUKORD

1 klassi tüdruk peidab juba kolmandat korda ära teise samas klassis käiva tüdruku seljakoti. Teine tüdruk ei soovi enam selle tüdrukuga suhelda.

Koht: kool (algklass)

OLUKORD

3 klassi ekskursioonil sülitab üks laps teisele näkku ja kogu klass naerab. See, kellele näkku sülitati läheb näkku sülitajale kallale.

Koht: kool (algklass)

OLUKORD

Üks kolleeg arvab, et ta on teistest parem, pidevalt öeldes kolleegidele, et tema teab, kuidas asjad käivad ning mis on õige.

See on meeskonnas tekitanud palju pahameelt ning meeskonnaliikmed ei soovi selle kolleegiga enam suhelda.

Koht: töö

OLUKORD

14a jookseb pidevalt kodust ära, kuna tema ema pahandab temaga igapäevaselt. 14a tunneb ennast kodus üksildasena. Ema armastab oma last, kuid ei oska oma emotsioonidega toime tulla ning seetõttu pahandab lapsega. Lapse ja ema vahel on suur konflikt lapse ära jooksmiste pärast.

Koht: kodu

OLUKORD

Ühises sõprusringkonnas kaks tüdrukut itsitavad omavahel ning kolmas tüdruk tunneb, et tema üle naerdakse. Ta räägib sellest oma sõpradele ning nad kõik hakkavad itsitavaid tüdruke ignoreerima.

Sõprusringkonnas on tekkinud vaikne konflikt.

Koht: park

OLUKORD

Vanaema palub lapselapsel aias tööd teha, kuid lapselaps ütleb koguaeg, et homme teeb. Vanaema hakkab nutma, sest ta ise füüsiliselt ei jaksa neid töid teha.

Koht: kodu

OLUKORD

Üks 14a noor jääb bussijuhile vahele istmete sodimisega. Bussijuhi keelamisele hakkab noor vastu ning nad hakkavad üksteise peale karjuma. Bussijuht räägib olukorrast kooli direktorile.

Koht: väljaspool kooli/kool

Taastava õiguse mäng

Taastav õigus on lähenemine konfliktidele viisil, mis võimaldab konflikti kaudu tekkinud kahju heastada. See põhineb lahendusprotsessidel, milles osalevad aktiivselt kõik olukorrast mõjutatud pooled, eesmärgiks poolte tervendamine ning turvalisuse loomine.

Taastava õiguse eesmärgid on suhete, mis juhtunu tõttu on kannatada saanud, taastamine, ja võimalusel sobiva lahenduse leidmine; Lisaks võimaldada teo toimepanijal võtta vastutus oma tegude eest ning heastada kahjud; kannatanu toetamine ja talle hääle andmine ning tulevikku vaatavate tulemusteni jõudmine.

Taastava õiguse põhimõtted:

1. Igaühel on oma vaatenurk, oma lugu.
2. Meie mõtted mõjutavad meie tundeid, mis omakorda mõjutab meie käitumist.
3. Kõik, mis me ütleme ja teeme, mõjutab teisi meie ümber.
4. Kui meie vajadused on kaetud, siis me toimime kõige paremini.
5. Need, kes sündmustest enim mõjutatud, on ka inimesed, kes suudavad leida parima viisi edasiminemiseks.

Erinevad viisid, kuidas viia läbi taastavat õigust:

Taastav vestlus: seda saab edukalt rakendada sellisel juhul, kui teist poolt ei ole teada või teine pool ei soovi protsessis osaleda. Näiteks on toimunud solvamine tänaval ning teine pool ei ole teada. Sel juhul saab vestluse teha selle poolega, kes soovib juhtunut jagada. Taastav vestlus on anda võimalus ühel osapoolel jagada oma lugu; mõtteid-tundeid; kuidas on juhtunu teda mõjutanud; ja millised on tema vajadused.

Vahendus: on enamasti kahe poole, kelle vahel juhtum aset leidis, kokku toomine, et osapooled kuuleksid teineteise mõtteid-tundeid ja vajadusi ning leiaksid seeläbi võimaluse olukorrast edasi liikumiseks. Vahendusele taastavad vestlused kummagi poolega eraldi.

Taastav nõupidamine: konflikti olukorra leevendamisele kaasatakse lisaks konflikti osapooletele rohkem osapooli, näiteks inimesed, keda vahejuhtum on mõjutanud, aga ka need, kes saavad kaasa aidata juhtumi lahendamisele või sellele, et see edaspidi ei korduks (nt lapsevanemad, sõbrad, klassikaaslased pealtnägijad).

Taastav aruteluring: aruteluring annab osalejatele võimaluse juhitud vestlusringis väljendada oma mõtteid ja tundeid seoses mingi juhtunud olukorraga, kuulata teiste lugusid ning seeläbi leida rahu olukorrast edasi liikumiseks. Ringis osalemine toetab turvatunde parandamist läbi jagatud kogemuse. Taastav aruteluring võib aset leida ühekordse või järjepidevate kohtumiste näol. Seda saab kasutada näiteks klassikollektiivis, et arutleda keerulise sündmuse üle (nt sõda, kellegi lahkumine jm).

Miks taastavat õigust kasutada? Inimestel tekib ikka elus lahkarvamusi ja/või konflikte. Küll aga juhtub tihtipeale nii, et selle olukorraga seotud osapooled pöörduvad sellises olukorras abi saamiseks kellegi teise poole (kasvõi välja rääkimiseks) või kasutavad kahjustavaid viise (nt vägivald). Vägivald ei ole aga kunagi lahendus ning teeb kahju nii sellele, kes on vägivalla ohver kui ka vägivallatsejale endale. Kui abi saamiseks pöörduakse kellegi teise poole siis need vestlused toimuvad tavaliselt konflikti osapoolega eraldi ja sellisel juhul jääb olukorras olnud inimeste endi vahele siiski alles hulk ebameeldivaid tundeid, mille pinnalt võivad uued konfliktid kergesti tekkida. Selleks, et mitte lasta tüül suureks kasvada ning varases staadiumis viia tõenäosus konflikti suurenemiseks minimaalseks, on hea kasutada taastava õiguse põhimõtteid ning kasutada konflikti lahendamiseks taastava õiguse viise.

Taastava õiguse mängu juhised

Mängu eesmärk: Tõsta teadlikkust taastavast õigusest ja selle kaudu konfliktidele lähenemisest. Taastav õigus annab võimaluse konflikte lahendada nii, et konflikti osapooled ei saa kahju ning sealjuures on oluline, et ei otsita süüdlast.

Mäng aitab näidata, et konfliktiolukordades on igal osapoolel oma lugu, oma mõtted, oma tunded ja vajadused ning taastava õiguse kaudu võivad osapooled teada saada, mis põhjusel võis osapool teatud viisil käituda ning kuidas iga osapool ennast tundis. Mäng aitab konflikti olukorras arendada nii kriitilise mõtlemise kui eneserefleksiooni oskust.

Mängu osad: Olukorra kaardid: kokku 35 tükki.

NB! Mängu võib mängida ka enda kogetud või välja mõeldud olukordadega, see tähendab, et ei pea kasutama olukorra kaarte.

Erikaardid: küsimuste kaardid vahendajale, taastava õiguse põhimõtete kaart, vajaduste kaart ja emotsioonide kaart.

Kes saavad mängida: Kõik huvitatud. Väikelastega soovitame mängida täiskasvanute eestvedamisel. Olukorrad, mis mängus on kirjeldatud olukorra kaartidel, on võetud nii koolist, perekonnast, tööl esinevast kui mujal esinevast. Need on olukorra kaartidel ka märgitud kujunditega.

Mängijate arv: 2+

Kahekesti mängides on üks mängija vahendaja ja teine konflikti osapool ehk toimub taastav vestlus.

Kolmekesti mängides on üks mängija vahendaja ja teised kaks konflikti osapooled ehk toimub konflikti vahendus (NB! Taastava õiguse teenuse puhul tehakse iga osapoolega enne konflikti vahendust ka individuaalselt taastav vestlus - mängu puhul seda tegema ei pea).

Neljakesi või rohkemate inimestega mängides, saab olla kas üks või kaks vahendajat (siis küsivad vahendajad osapooltelt kordamööda küsimusi) ning kaks osapoolt või üks vahendaja, kaks osapoolt ning olukorrast mõjutatud isik(ud) ehk toimub taastav nõupidamine.

Mängu käik: Mäng käib ringis ehk mängus osalejad istuvad ringikujuliselt. Mängu alustab see, kes soovib. See, kelle käes on mängu kord, võtab olukorra kaardi ning loeb selle teistele ette. Siis võtab ta kaks erikaarti, mis aitavad tal antud olukorras olla vahendaja ja aidata osapooltel rääkida enda mõtetest, tunnetest ja vajadustest vastavalt kaardil kirjeldatud olukorrale. Vahendaja ülesandeks on aidata konfliktiolukorras olevatel isikutel läbi toetavate küsimuste küsimise leida olukorrast edasi liikumiseks kõigile sobiv lahendus, nii et keegi pole ega jää olukorras süüdi. Kui mängija, kelle käes on mängu kord (ehk vahendaja), on olukorra ette lugenud, võtnud endale abiks erikaardid, valib ta kõigepealt teiste mängijate seast konflikti osapooled. Järele jäänud mängijad saavad olema konfliktist mõjutatud isikud ja nemad saavad ise otsustada, kes nad konflikti osapoollele on ning kuidas nad on sellest mõjutatud.

Näiteks mängivad Mari, Mia, Erik, Raul ja Julia.

Olukord: Kaks klassikaaslast vaidlemas pinali disaini pärast. Mari käes on mängu kord (ehk Mari on vahendaja). Siis ta valib Rauli ja Julia konflikti osapoolteks, seejärel valib ta Eriku ja Julia mõjutatud isikuteks. Erik otsustab selles olukorras olla Rauli hea sõber klassis ning Julia otsustab olla klassijuhataja, kes seda olukorda pealt näeb. Mia, Erik, Raul ja Julia saavad ise mõelda oma loo ehk mis juhtus ning kes mida tegi, et olukord konfliktseks muutus. Mari ülesanne on hakata vastavalt küsimuste kaardil olevatele küsimustele kordamööda kõikidelt sama küsimust küsima. Oluline on küsida küsimusi selles järjekorras nagu need on kaardil kirjas. Kui teised mängijad vajavad tuge enda emotsioonide ja vajaduste kirjeldamisel, siis võib anda neile abiks emotsioonide ja vajaduste kaardid.

NB! Esimesena küsib vahendaja küsimusi konflikti osapooltelt, seejärel mõjutatud isikutelt.

Järgmise mängija kord olla vahendaja tuleb siis kui esimese olukorraga on jõutud lõpuni ehk kõik osapooled on saanud väljendada oma vajadusi ning on leitud ühine lahendus või viis edasi liikumiseks. (nt Raul saab aru, et tegi Juliale haiget, kui kommenteeris, et Julia pinal on kole. Raul sai öelda, et see pinal on tema meelest kole, kuna meenutab talle ühte kontserti, kus tema vanemad kaklesid. Julia jällegi sai öelda, et selle pinali ostis talle vanaema, keda enam ei ole ning see pinal on talle seetõttu kallis. Kuna nad kuulsid teineteise lugu, siis tekkis neil arusaam mõlema mõtetest ja tunnetest ning tüli oli lahendatud).

Kui siiski ei ole võimalik ühist lahendust leida, tänab vahendaja osapooli, et nad rääkisid ära oma loo ning lõpetab vahenduse protsessi.

Lõpus ütleavad kõik mängijad, kuidas nad oma rollis end tundsid ning mida nad sellest protsessist õppisid (nt Raul ütles, et ta poleks arvanud, kui oluline Julia jaoks see pinal tegelikult on, kui ta poleks öelnud, et see on tema vanaema kingitud).

NB! Osalejate arvust ja jutukusest sõltub kui kiiresti ühe olukorra lahendus aega võtab (võib minna alates 10 min kuni 2 tundi:))

Rollide tähendus:

- **Vahendaja** - Olukorra kaardi võtnud mängija, kes vahendab olukorra kaardil kirjeldatud olukorda neutraalse osapoolena. Tema ülesandeks on kuulata konflikti osapoolte lugusid/vaatenurka, kasutades taastava õiguse abistavaid küsimusi, järgides taastava õiguse põhimõtteid. Vahendaja roll on juhtida vestlust, kuid ta ei räägi kellegi eest. Tema roll on olla neutraalne, see tähendab, et vahendaja ei nõusta teisi osapooli, ei vali pooli (ehk kellel on õigus ja kellel ei ole), ei anna soovitusi ega hinnanguid (ei ütle kellegi kohta ega kellegi teo kohta halvasti ega hästi). Vahendaja roll on ka paluda teistel osalejatel hoiduda teineteise süüdistamisest ning keskenduda igal inimesel ainult enda mõtete, tunnete ja vajaduste jagamisele. Oluline on aeg ajalt osapooli ka tänada, et nad oma vaadet jagasid.
- **Konflikti osapool** - Olukorra kaardi võtnud mängija poolt valitud inimene, kes on osaline kaardil kirjeldatud konfliktis. (nt: õpetaja ja lapsevanem, õpilane ja õpilane jne)
- **Mõjutatud isik** - Inimene, kes pole olukorra kaardil kirjeldatud konfliktis osapool, kuid on näiteks tema lähedane (ema, sõbranna, õde, vend, klassi- või töökaaslane vms).

Erikaartide ja märgiste tähendus:

- **Küsimuste kaardid** - Taastava õiguse põhimõtetel koostatud küsimused, mis aitavad osapooltel mõista nii enda kui teiste mõtteid, tundeid ja vajadusi, mis konflikti olukorrani viisid.

PS! Igal olukorral pole kindlat lahendust, vaid on oluline, et osapooled saavad oma vaatenurka konfliktiga seotuna avada.

- **Kuidas kasutada?** Vahendaja võtab kaardi enda kätte ja selle abil küsib osapooltelt kordamööda kaardil oleval järjekorras küsimusi. Esimesena küsib alati konflikti osapooltelt ning seejärel mõjutatud isikutelt.
- **Vajaduste kaardid** - Näiteid vajadustest, mis võivad inimestel olla.
- **Tunnete kaart** - Näiteid tunnetest, mis võivad inimestel olla.

Kasutamine: Vahendaja paneb vastavate küsimuste korral nii vajaduste kui emotsiooni kaardid nähtavale kohale, et osapooled saaksid neid vaadata ning tuua välja, millised vajadused/tunded neil olukorraga seoses olid/on.

PS! Nad ei pea valima kaardil olevat, vaid võivad ka öelda muud vajadused/tunded, mida kaardil kirjas ei ole.

Mängu võitja: NB! Antud mängu mõte pole võitmine või kaotamine, vaid kogeda ning õppida, kuidas keerulistes (konflikti) olukordades paremini toime tulla ning teise osapoole mõtteid, tundeid ning vajadusi mõista.

Kui soovid oma elus või oma lähedase elus tekkinud olukorra puhul kasutada taastav õiguse lähenemist, siis uuri lisa või võta ühendust Sotsiaalkindlustusameti taastava õiguse tiimiga.

<https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/taastavoigus>

“Taastav õigus on igaühe õigus”

**Mängu on valmistanud noorte nõukogu ning
taastava õiguse mäng on saanud valmis tänu järgmistele panustajatele:**

Kaasrahanud
Euroopa Liit

SOTSIAALKINDLUSTUSAMET

